

Metafora »Krist – zaručnik« u svjetlu promišljanja o hermeneutici religioznoga jezika E. Jüngela i P. Ricoeura

DRAŽEN MARIJA
VARGAŠEVIĆ*

UDK: 141.33:248.2
11 E. Jünger
11 P. Ricoeur
Izvorni znanstveni rad
Primljeno:
5. lipnja 2013.
Prihvaćeno:
9. rujna 2013.

Sažetak: U članku se dovodi u vezu sanhuanistička metafora »Krist – zaručnik« s hermeneutskom teorijom religioznoga jezika Eberharda Jüngela i Paula Ricoeura. Zaručnička metafora bogatom izražajnošću prenosi intenzitet mističnoga itinerarija i predstavlja se kao izazov teološkoj percepciji. Njezino provođenje kroz nekoliko stupnjeva razumijevanja metafore u jednu se ruku otkriva kao provjera vjerodostojnosti same metafore, a u drugu kao izazov lingvističkim teorijama na nove dosege. U jezgrovitom pregledu otkriva se u kakvom je odnosu zaručnička metafora prema definiranoj istini, prema Nietzscheovu svođenju metafore na razinu impulsa te prema Aristotelovoj ideji o nužnosti i uspjelosti metafore. Uz to se pokušava odgovoriti na pitanje može li metafora biti dio događanja istine. Uzdižući se na razinu kršćanske teologije propituje se mogućnost metaforičnoga poimanja Boga. Dovođenjem u vezu stvarnosti ljudskoga zaljublivanja, zaručništva i braka s Božjom objavom nametnula se i tema krize u koju svijet pritom upada te ekstravagantnosti koju cijeli dosad opisani pothvat u sebi skriva. Predstavljanje mogućnosti ostvarenja, odnosno misaoneg egzistencijalne realizacije metaforičkoga potencijala završni je korak ovih promišljanja koja se nadaju potaknuti otvaranje novih susretništa između mističnoga iskustva, jezične izražajnosti, teološke refleksije i praktične duhovnosti.

Ključne riječi: »Krist – zaručnik«, metafora, istina, adekvatnost, ekstravagantnost, ostvarenje.

Uvod

Promatrati Isusa kao zaručnika uključuje niz značenja i posljedica. Prvo se nameće pitanje je li ta metafora – prvotno skovana u biblijskoj objavi i kasnije plodno razvijana kod Origena, u srednjovjekovnoj mistici (sv. Bernard iz Clairvauxa) i posebno u španjolskoj mistici 16. st. – valjana?

* Dr. sc. Dražen Marija Vargašević, Hrvatsko katoličko sveučilište, Ilica 242, 10000 Zagreb, Hrvatska, bdrazenMarija@unicath.hr

Što o tom kažu nedavna promišljanja o metafori? Ovaj rad pokušava promotriti metaforu »Krist – zaručnik« u svjetlu promišljanja o teološkom značaju metafore kod E. Jüngela¹, služeći se također studijama P. Ricoeura² o filozofskoj i religioznoj hermeneutici te o mjestu i ulozi metafore u biblijskom jeziku.

Na početku se kratko predstavlja pojam metafore »Krist – zaručnik« u misli sv. Ivana od Križa. Zatim slijedi uzajamno osvjetljavanje glavnih Jügelovih ideja i spomenute metafore.

U prvom koraku vidjet će se vrijednost metafore u svjetlu definicije: »Veritas est adaequatio intellectus et rei« (»Istina je podudaranje intelekta i stvari«) i u kontekstu tradicionalne lingvistike. Nakon tog zaustavit ćemo se na Nietzscheovu razumijevanju *istine* i *riječi*. Zatim će se otkriti značenja metafore kod Aristotela, posebno način stvaranja »lijepih veza« između onoga što je već poznato i onoga što čeka na spoznaju i imenovanje, tj. način stvaranja *sretnih* ili *uspjelih metafora*. Ovdje će doći do izražaja odnos: čovjek-svijet u postupku obistinjenja. Metafora – *dogadaj istine* bit će sljedeći korak u kojem će se vidjeti prijelaz od bitka do jezika, kao važan trenutak istine. Na koncu pojasnit će se mogućnosti metafore na razini kršćanske teologije. Tako nakon približavanja metafore »Krist – zaručnik« svim naznačenim temama, moći će se utvrditi *sretnost* ili *uspjelogost* zaručničke metafore i njezin teološki značaj pomoću relevantnih kriterija.

Nadahnujući se na studijama P. Ricoeura na koncu će se predstaviti ekstravagantni vid zaručničke metafore i njezine mogućnosti ostvarenja.

Ovo neuobičajeno približavanje španjolske mistike teoriji metafore možda će otvoriti zanimljive vidike mišljenja i iskustva.

1. Metafora »Krist – zaručnik« u sanhuanističkoj misli

Sanhuanističko iskustvo pronalazi svoje prvo i temeljno mjesto izričaja u pjesništvu³. Ondje metafora »Krist – zaručnik«, u odnosu prema metafori »duša – zaručnica«

¹ E. JÜNGEL, Verità metaforica. Riflessioni sulla rilevanza teologica della metafora come contributo all'ermeneutica di una teologia narrativa, u: P. RICOEUR, E. JÜNGEL, *Dire Dio. Per un'ermeneutica del linguaggio religioso*, Brescia, 2005., str. 109.-180.

² Prva je: P. RICOEUR, *Ermeneutica filosofica ed ermeneutica religiosa*, u: P. RICOEUR, E. JÜNGEL, *Dire Dio. Per un'ermeneutica del linguaggio religioso*, str. 41.-72.; Druga je: Posizione e funzione della metafora nel linguaggio biblico. Nalazi se u istoj knjizi, str. 73.-107. Usp. također: P. RICOEUR, *Tra semiotica ed ermeneutica*, F. Marsciani (ur.), Rim, 2000.; P. RICOEUR, *La metafora viva: dalla retorica alla poetica: per un linguaggio di rivelazione*, G. Grampa (ur.), Milano, 2010.

³ Za biografski vid usp. SILVERIO DE SANTA TERESA, *Obras de San Juan de la Cruz, doctor de la Iglesia*, Burgos, Monte Carmelo, 1929., ms. 13. 325. Za teološki vid usp. H. U. von BALTHASAR, *Herrlichkeit*, II, 2, Johannes Verlag, Einsiedeln, 1962., str. 530.-531. Prema von Balthasaru Ivan od Križa proglašen je naučiteljem Crkve više kao pjesnik nego kao prozaist.

i unutar bračnoga simbolizma, postaje temeljnim simbolom. Poslije ista metafora uvire u prozni tekst prelijevajući se u mnoge inačice.

Metafora »Krist – zaručnik« uvijek se odnosi na dušu kao zaručnicu, nikad se »zaručnicom« ne naziva cijeli čovjek. Ipak, u poistovjećivanju duše sa zaručnikom potrebno je upozoriti da se radi o skoro trajnoj uporabi pjesničke figure sinegdohe: dio (duša) koristi se za cjelinu (osoba)⁴.

Izvor je metafore bez sumnje u Bibliji, u *Pjesmi nad pjesmama*. Ivan od Križa slijedi tradicionalno Origenovo tumačenje te biblijske knjige, tumačenje koje poistovjećuje protagoniste svete *Pjesme* s jedne strane s Kristom (zaručnik) i s druge strane s Crkvom ili dušom (zaručnica)⁵. Biblijska dramatika u sanhuanističkoj poeziji preuzeta je i obogaćena. Intenzitet pjesničke snage otvara široku skalu značenja, a da pritom mnoštvo značenja tu snagu ne iscrpljuje. U napredujećem ritmu prema sjedinjenju duše s Bogom shvaćanje Krista kao zaručnika koji put dolazi nakon shvaćanja Krista kao ljubitelja ili Ljubljenoga, a koji put pojmovi se podudaraju⁶. Zahvaljujući dvoznačnosti španjolskoga pojma *zaručnik*⁷, naša metafora može označavati Krista kao zaručnika ili Krista kao muža, supruga. Ova pjesnička napetost ima za posljedicu izmjenu između obećanja i ispunjenja, nemirnoga zalju-

⁴ Usp. E. PACHO, *Esposa/o*, u: E. PACHO (ur.), *Diccionario de San Juan de la Cruz*, Monte Carmelo, Burgos, 2000., str. 583.

⁵ Usp. sâm početak Origenova komentara *Pjesme nad pjesmama*: »O ovom epitalamiju, to jest svadbenoj pjesmi držim da ju je Salomon napisao na dramski način i ispjevao kao da pripada zaručnici koja će se vjenčati i zapaljena je nebeskom ljubavlju svoga zaručnika koji je Riječ Božja. Sigurno je da ju je strastveno ljubio, bilo dušu koja je stvorena na njegovu sliku, bilo Crkvu. Tako nam ovo djelo pokazuje i koje je riječi osobno uporabio ovaj veličanstveni i savršeni suprug obraćajući se svojoj supruzi, duši ili Crkvi.« (ORÍGENES, *Comentario al Cantar de los cantares*, Ciudad Nueva, Madrid-Bogotá-Buenos Aires-México-Montevideo-Santiago, 2007., br. 1, str. 31.)

⁶ Naime, u predstavljanju duhovnoga itinerarija kod Ivana od Križa razlikuju se: razdoblje prije *duhovnoga zaručništva*, razdoblje *zaručništva* i razdoblje *duhovnoga braka*. U prilagodbi prvotne inačice »A« *Duhovnoga spjeva* koja je rezultirala novom inačicom »B« uočljiv je pokušaj mističnog pjesnika da svoje iskustvo ugradi u tu shemu. Usp. SAN JUAN DE LA CRUZ, *Cántico espiritual A i Cántico espiritual B*, u: SAN JUAN DE LA CRUZ, *Obras completas*, E. Pachó (prir.), Monte Carmelo, Burgos, 2003., str. 47., sl. 81., sl. (<http://www.portalcarmelitano.org/component/k2/item/download/81.html>, 24. kolovoza 2013.)

⁷ U španjolskom jeziku 16. st., kao i u suvremenom španjolskom, riječ *esposo*, *sa* može označavati i zaručenu osobu i osobu u braku. Za 16. stoljeće usp. S. DE COBARRUIAS OROZCO, *Tesoro de la lengua castellana o española*, Madrid, 1611., str. 797. (<http://fondosdigitales.us.es/fondos/libros/765/797/tesoro-de-la-lengua-castellana-o-espanola/> 24. kolovoza 2013.): »Oni koji su si dali ženidbeno obećanje, bilo u sadašnjosti bilo za budućnost.« Za suvremeni španjolski vidi članak *Esposo, -a* u: REAL ACADEMIA ESPAÑOLA, *Diccionario de la lengua española* (<http://lema.rae.es/drae/?val=esposo>, 24. kolovoza 2013.)

bljivanja i sigurne ljubavi, između strepećega bdijenja i sna na bračnom ležaju. Krist – zaručnik jest onaj koji je tu i nema ga, koji grli i bježi, koji sjedinjuje i pročišćuje.

Tumačeći svoju vlastitu poeziju Ivan od Križa nudi čitavu lepezu primjena. U najširem smislu Krist – zaručnik stoji u odnosu s čitavim stvorenjem. U nizu pjesama *Romanca* Bog Otac predvodi stvoreni svijet kao zaručnicu pred svoga Sina i dariva mu ga kako bi ga ljubio (*Romanca* 3)⁸. U nastavku se ljubavni odnos sa svijetom potvrđuje u Utjelovljenju i Otkupljenju. Ovdje se promatra Križ kao mjesto »gdje je Sin Božji otkupio i time vjenčao sa sobom ljudsku narav«⁹.

U tumačenju *Duhovnog spjeva* nalazi se Krist koji zaručuje Crkvu¹⁰, ali najveća izražajnost metafore nalazi se, bez sumnje, u »ženidbi«¹¹ putem savršenstva. Ondje duša, otkupljena snagom križa svojega Zaručnika, iskušava puninu plodova božanske ljubavi¹¹. Ondje sv. Ivan od Križa osjeća da samo bračna simbolika svojom izražajnošću može izdržati obilno bogastvo mističnoga iskustva sjedinjenja i preobrazbe koja se pritom ostvaruje.

Nema sumnje da u temelju te metafore stoji stvarnost ljudske zaljubljenosti i ljubavi. Ipak ona stalno smjera dalje od samoga odnosa između muškarca i žene. Krist – zaručnik neprestano nadilazi svakog ljudskoga zaručnika i vodi životnost zaručničke dinamike onkraj samo međuljudskih odnosa. Ukratko, u metafori »Krist – zaručnik«¹² ljudska razina nije zaboravljena, nego preuzeta, pročišćena i preobražena¹². Tako da se pojavljuje kao nazočna i prozirna, dodirljiva i izmičuća, zadivljujuća i relativizirana – približavajući čitatelja logici sakramentalnoga predstavljanja.

2. Metafora »Krist – zaručnik« u svjetlu Metaforičke istine E. Jüngela

Nakon predstavljanja metafore »Krist – zaručnik« u djelu sv. Ivana od Križa, pokušat ćemo je dovesti u vezu s djelom Eberharda Jüngela »Metaforička istina«.

⁸ SAN JUAN DE LA CRUZ, *Obras completas*, str. 67. Hrvatski prijevod nije do kraja vjeran jer je rađen preko talijanskoga: SV. IVAN OD KRIŽA, *Romanca* o Evandjelju »U početku bijaše Riječ«, u: SV. IVAN OD KRIŽA, *Kraći spisi*, Symposion, Split, 1997., str. 102.-103.

⁹ SAN JUAN DE LA CRUZ, *Cántico espiritual* B, 23, 3, str. 840.; SV. IVAN OD KRIŽA, *Duhovni spjev*, Symposion, Split, 1997., str. 153.

¹⁰ SAN JUAN DE LA CRUZ, *Cántico espiritual* B, 30,7 i 40,7, str. 885. i 940.; SV. IVAN OD KRIŽA, *Duhovni spjev*, str. 200. i 259.

¹¹ Usp. E. PACHO, *Matrimonio*, u: E. PACHO (ur.), *Diccionario de San Juan de la Cruz*, str. 928.-932.

¹² Za potrebu pročišćavanja erotskoga vida ljubavi usp. BENEDIKT XVI., *Deus caritas est*, br. 10 i 28. (http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20051225_deus-caritas-est_hr.html, 24. kolovoza 2013.)

Nakana je da dođe do međusobnog osvjetljavanja temeljnih ideja njemačkoga teologa s jedne, i zaručnicke metafore s druge strane¹³.

2.1. METAFORA I DEFINIRANA ISTINA

U prvom koraku, zajedno s Jüngelom promatramo vrijednost metafore općenito u svjetlu definicije »Veritas est adaequatio intellectus et rei« i u svjetlu tradicionalne lingvistike, stavljajući odmah i metaforu »Krist – zaručnik duše« u kontekst tih promišljanja.

Prema definiciji »Veritas est adaequatio intellectus et rei«¹⁴ tvrdnja »Krist je zaručnik« čini se pogrešnom ili čak lažnom. Isus Krist, Marijin sin, koji je živio i umro u Izraelu u vrijeme imperatora Augusta i nakon toga uskrsnuo, ne čini se da je ikakav zaručnik. A prema navedenoj klasičnoj definiciji istine *res* (zaručnik) trebala bi odgovarati *intellectusu* (percepciji Isusa). Ako se želi odgovoriti na zahtjeve klasične definicije i ostvariti takvo podudaranje, prema Jüngelu bila bi moguća dva puta.

Prvi bi bio dopustiti da intelekt ima preobrazbenu snagu. Tako bi slijedilo: naša percepcija Isusa odgovara preobraženom pojmu zaručnika. Međutim taj pojam nije dostatan za sud vjere. Za Jüngela se u religioznom jeziku i sam intelekt dovodi u pitanje od strane *resa* (stvari) jer se govori o nekom drugačijem događaju koji se tiče stvarnosti i koji se ne može kontrolirati. Naime »sudovi vjere unose u bitak svijeta nemir na drugačiji način od onoga kako običava činiti preobražavajuća volja koja ne uzima u obzir Boga«¹⁵: o svijetu se govori ukoliko se govori o Bogu. Primjenjujući to na zaručnicu metaforu primjećuje se da su u odnosu na božansko-ljudskoga

¹³ U ovom drugomu dijelu članka općenite tvrdnje o metaforičkom govoru, odnosno teoretsko poimanje metafore, oslanjaju se na spomenuto djelo E. Jüngela, *Verità metaforica. Riflessioni sulla rilevanza teologica della metafora come contributo all'ermeneutica di una teologia narrativa*. To poimanje sučeljava se sa zaručničkom sanhuanističkom metaforom u poredbenoj dinamici sljedećih podtema: Metafora i definirana istina, Metafora – izričaj impulsa, Nužna i sretna metafora, Metafora kao događaj istine. Tako se za svako rasvjetljenje teoretskoga polazišta o metafori čitatelj može usmjeriti na Jüngelov tekst na koji bilješke ne će uvijek izravno upućivati. Npr. kad se poistovjećivanje Krista s pojmom zaručnika u svjetlu klasične definicije istine doima neprihvatljivim, u pozadini se kriju sljedeći koraci: 1. Jüngel općenito tvrdi da je metaforično poistovjećivanje pojmova za klasičnu definiciju pogrešno; 2. Mi to primjenjujemo na zaručnicu metaforu i ustanovljujemo da, za kriterije klasične definicije, tvrdnja da je Krist zaručnik predstavlja pogrešku. Nakon toga koraka misao se istom metodologijom razvija. Na ovaj način teorija metafora pokušava se otvoriti prema »praksi metafore«.

¹⁴ Radi se o Aristotelovom poimanju istine o čemu, uz Jüngela, za širi kontekst usp. A. PIERETTI, *Verità*, u: V. MELCHIORRE (ur.), *Enciclopedia filosofica*, XII., Bompiani, Milano, 2006., str. 12051.

¹⁵ E. JÜNGEL, *Verità metaforica. Riflessioni sulla rilevanza teologica della metafora come contributo all'ermeneutica di una teologia narrativa*, str. 113.

Zaručnika ljudski zaručnici dovedeni u pitanje. Rezultat ovog obrata podložnost je metafore sumnji prijevera.

Drugi put je metaforičko razumijevanje istine. »Tradicionalna lingvistika smatrala je metaforu načinom nevlastitoga govora.«¹⁶ U odnosu na definiciju »*veritas est adequatio intellectus et rei*« moglo bi se tvrditi: budući da metafora govori više od realnosti, ona o njoj kaže premalo. Jünger ovdje podsjeća na pretpostavku antičke kritike prema kojoj intelekt sudi o lažnom i istinitom prema jedinstvu ili podjeli između subjekta i predikata te na činjenicu da je metafora bila u službi uvjeravanja¹⁷. Ipak, novija istraživanja ukazuju na činjenicu da je u antičkoj retorici snaga uvjeravanja bila shvaćena kao »'kvaliteta' same istine«¹⁸ te je na tom tragu dopustivo tvrditi da metafora, ukoliko govori više od stvarnosti, govori nešto i o istini¹⁹. Dojam laži proistječe iz činjenice da se metafora smješta onkraj istine/stvarnosti koju naviješta definicija te da ju posreduje na drugoj razini.

Dakle, prema sudu intelekta koji sudi na temelju istine kao »podudaranja« *Krist* kao subjekt ne odgovara *zaručniku* kao predikatu. Ipak, to ne treba biti zaprjekom da se nešto od istine pronađe upravo ondje gdje bi ograničeni pogled vidio samo prijeveru.

2.2. METAFORA – IZRIČAJ IMPULSA (NIETZSCHE)

U sljedećem koraku zaustavljamo se zajedno s E. Jüngerom na Nietzscheovu razumijevanju *istine i riječi*²⁰, nazirući moguće primjene u odnosu na zaručničku metaforu.

¹⁶ Isto, str. 115.

¹⁷ U tom smislu ističe se Platonovo poredbeno shvaćanje metafore – »kao«. Metafora je tu shvaćena kao nevlastiti govor u smislu skraćene poredbe (*brevior similitudo*). »Retorika je dopuštala takav nevlastiti izraz kao ukras ili kao razjašnjenje govora kada je vlastito značenje pojma koji se mijenja u odnosu sličnosti s vlastitim značenjem zamjenskoga pojma – odnosno kada taj posljednji stoji u odnosu sličnosti s bitkom objekta predstavljena logičkim subjektom izjave, objekta kojemu se ima pridijeliti metafora.« (Isto, str. 117.)

¹⁸ H. BLUMENBERG, Paradigmen zu einer Metaphologie, u: *Archiv für Begriffsgeschichte* (1960.) 8 i 10, str. 8., prema E. JÜNGEL, *Verità metaforica. Riflessioni sulla rilevanza teologica della metafora come contributo all'ermeneutica di una teologia narrativa*, str. 122.

¹⁹ Ostajući u okvirima klasične definicije istine, napetost o kojoj se govori mogla bi se izreći sljedećim riječima: »U okviru istine metafora se udaljava od istine.« (Isto, str. 122.)

²⁰ Usp. isto, str. 126sl. Usp. također D. CÍA LAMANA, *Nietzsche: La Filosofía Narrativa de la Mentira, la Metáfora y el Simulacro* <http://serbal.pntic.mec.es/~cmunoz11/nietdomingo.html#aveintiuno>; R. MALDONADO RODRIGUERA, *Filosofía de la metáfora y filosofía metafórica en Nietzsche*, <http://www.uaemex.mx/plin/colmena/Colmena45/Aguijon/Rebeca.html>; A. KREMER-MARIETTI, *Nietzsche et la rhétorique*, Paris, 1992.; V. FLORIAN B., *Nietzsche y la metáfora*, u: *Suma cultural* 3(2001.)1, str. 59.-77.

Za Nietzschea tendencija prema metafori toliko je važna da čak i sama »istina ne bi bila drugo doli *metaphorá*«²¹. Njemački nihilist predstavlja simulaciju kao izvornu aktivnost individue, pri čemu bi istina imala ulogu »samoograničenja simulacije«²² radi ustanovljenja mira i završila bi u tautologiji i iluziji. Dekonstruktivski Nietzscheov pristup razumijeva metaforu ponajprije kao psihološki *transfert*: »neurozni podražaj pretvoren u sliku! prva metafora. Slika, sa svoje strane prevedena u zvuk! druga metafora«²³. Čovjek bi tako oblikovao sliku u kojoj bi si predstavljao predmet svoga podražaja. Pritom bi on zapravo padao pod dojam privida da se na taj način ostvaruje prihvata izvora podražaja i povezanost s njim. Za Nietzschea je takvo posredovanje neostvarivo, jer čitav proces ne bi bio drugo doli slijed unutarnjih mijena samoga subjekta. Na takvu bi se metaforu na koncu sveo čitav jezik, što bi značilo da se ostaje u subjektivnosti, pri čemu bi *stvar u sebi* ostala nedohvatljivom.

Usprkos nabijenosti spoznajnim pesimizmom upravo naznačen postupak skriva u sebi značajne sastavnice, tragom kojih se može ići onkraj Nietzscheova dometa. Preduvjet za to je odbijanje ograničenja podražajne domene samo na psihološku razinu i dopuštanje mogućnosti mističnoga iskustva. U tom kontekstu podražaj, ili bolje – poticaj, koji proizlazi iz susreta s Božjim otajstvom, odnosno mistična dirnutost ili zahvaćenost, mogu se prevesti u sliku koja svoj izričaj pronalazi u metafori. Pritom metafora, kao prijenosnica Otajstva²⁴, označuje nešto od njega samoga i nesvodiva je na puku subjektivnost primatelja. Upravo to okvir je u koji je moguće smijestiti i zaručnicu metaforu.

²¹ E. JÜNGEL, Verità metaforica. Riflessioni sulla rilevanza teologica della metafora come contributo all'ermeneutica di una teologia narrativa, str. 127.

²² Isto.

²³ F. NIETZSCHE, Über Wahrheit und Lüge im aussermoralischen Sinne, u: *Werke*, Krit. Gesamtausgabe, Odsjek III., sv. 1., str. 373., prema: E. JÜNGEL, Verità metaforica. Riflessioni sulla rilevanza teologica della metafora come contributo all'ermeneutica di una teologia narrativa, str. 130.

²⁴ Pritom pjesničke slike uobličene u mistične izričaje služe kao prijenosnice otajstvene Tišine koja se sa svoje strane nalazi onkraj bilo subjektivnosti primatelja, bilo uske objektivnosti izričaja. Radi se o drugačijoj objektivnosti, koja se ne može svesti na simulaciju. Usp. M. de CERTEAU, Le 'Phrases Mystiques': Diego de Jesús, introducteur de Jean de la Croix, u: M. de CERTEAU, *La fable mystique*, Paris, Gallimard, 1982., str. 208. Usp. također: J. BARUZI, *Saint Jean de la Croix et le problème de l'expérience mystique*, Librairie Félix Alcan, Paris, 1931., str. 324.

2.3. NUŽNA I SRETNA METAFORA (ARISTOTEL)

U nastavku Jüngel otkriva istinu o metafori pod vidom nužnosti i uspjelosti. Oslanjajući se na Aristotela²⁵, on predstavlja tzv. *sretne metafore*²⁶ te se u tom kontekstu otkriva osobitost odnosa »čovjek-svijet«.

Prema Aristotelu imena i glagoli, a time i govor, imenuju prema dogovoru. Govor bi postajao tvrdnjom kad izriče istinito ili lažno, dok bi u nastavku postupka govorništvo, snagom metafore, nametalo ono što je istinito. Metafora bi se tako razlikovala od općenitoga govora, od uobičajena jezika ili strane riječi. Ona bi zapravo u sebe prihvaćala i upijala ono što je u izrazu strano. U takvom slijedu postojao bi trenutak u kojemu se metafora pojavljuje kao nužna. To je slučaj kada u redovitom govoru dolazi do pomanjkanja vlastitoga naziva: »postaristotelovska predaja nazivala je tu metaforu nužnom *katáchresis (abusio)*«²⁷. Stoga, da bi se dostigao izvrsni stupanj jezika, bilo bi potrebno da usporedno idu metafora i jasnoća vlastitoga jezika. Da bi bila odgovarajuća, metafora mora odražavati kreativnost, mora se roditi iz talentirana duha koji ima ukus za ono što odgovara i mora imati preduvjete za igru²⁸. Čini se da metafora »Krist – zaručnik« dobro odgovara kako na naznačene kriterije tako i na sljedeće²⁹: već poznatomu (uobičajenom

²⁵ Najvažnije Aristotelove tvrdnje o metafori Jüngel pronalazi u *Poetici* (za hrv. vidi: ARISTOTEL, *Aristotelova poetika; s prijevodom i komentarom izdao Martin Kuzmić*, Tisak Kr. zemaljske tiskare, Zagreb, 1912.) i *Retorici* (ARISTOTEL, *Retorika*, Naprijed, Zagreb, 1989.), ali i u drugim djelima, npr. u: *De interpretatione* (ARISTOTEL, *O tumačenju*, prir. i prev. J. Talanga, Zagrebačka tiskara, Zagreb, 1989.). Usp. E. JÜNGEL, *Verità metaforica. Riflessioni sulla rilevanza teologica della metafora come contributo all'ermeneutica di una teologia narrativa*, str. 132.

²⁶ »Što se tiče izvora metafora, važno je da budu sretne, tj. da doista izražavaju postojeće.« (E. JÜNGEL, *Verità metaforica. Riflessioni sulla rilevanza teologica della metafora come contributo all'ermeneutica di una teologia narrativa*, str. 142.)

²⁷ Isto, str. 150. Katakreza, po sebi pogrešna uporaba riječi, koristi se za označavanje nečega za što jezik ne nudi poseban pojam. Radi se prije svega o antičkim metaforama i metonimijama koje se više ne prepoznaju kao takve. U trajnom jezičnom razvoju i pred nužnošću označavanja novih objekata i okolnosti, u slučaju tzv. »inopia verborum« (odsutnosti riječi), moguće je da katakreza pritekne u pomoć samomu jeziku, dodjeljujući novom objektu ime koje je prije toga već bilo dodijeljeno drugom objektu koji na neki način podsjeća ili upućuje na taj novi objekt (usp. <http://it.wikipedia.org/wiki/Catacresi>, 21. svibnja 2013.)

²⁸ Usp. E. JÜNGEL, *Verità metaforica. Riflessioni sulla rilevanza teologica della metafora come contributo all'ermeneutica di una teologia narrativa*, str. 140. »U konačnici, ta osobitost mora se vidjeti u osjećaju za analogiju, u ukusu za ono što odgovara. Pod ukusom se razumije nešto slično estetskoj prosudbi.« (Isto.) Prema Aristotelu, postupak učenja putem metaforičkoga jezika ima izvrsnu prednost u odnosu na sve druge postupke učenja, a »sastoji se u činjenici da se on odvija, da tako kažemo, kroz igru« (Isto, str. 142.-143.)

²⁹ Osnova sljedećih kriterija nalazi se u drugoj knjizi Aristotelove »Retorike«, od 10. dijela nadalje. Usp. E. JÜNGEL, *Verità metaforica. Riflessioni sulla rilevanza teologica della metafora come contributo all'ermeneutica di una teologia narrativa*, str. 144.-147.

značenju riječi »zaručnik«) dodaje se novost (originalnost božansko-ljudske ljubavi); pojam niti je očit (kompleksnost i jedincatost odnosa u braku), niti predalek (blizak je ljudskom iskustvu). Na isti način očituje se snažno (usp. ljubavnu liriku) i tako pun životnosti da ono što izriče, istovremeno i predstavlja zôru. Konačno, nudi se kao otkriće (spoznaje ljudskoga braka) i kao otkrivanje (neiscrpiva ljubav). To je postupak stvaranja »lijepih veza«³⁰ između već poznatoga i onoga što se još mora spoznati i imenovati.³¹ To je način kako, prema Jüngelu, nastaju *sretne metafore*.

Sretne, odnosno uspjele metafore, kako će se kasnije vidjeti, postaju upravo mjesta istine.³² U postupku obistinjenja najznačajnije mjesto zauzima svijet. Katakreza, odnosno nužna metafora stvara se na temelju odnosa između čovjeka i svijeta. U tom postupku čovjek se projicira u objekt, a on sa svoje strane razjašnjava čovjeka.³³ Isto bi se moglo tvrditi za metaforu »Krist – zaručnik«. Mistik se osjeća intenzivno i potpuno ljubljen od Krista. Potom traži oko sebe živi primjer intenzivne i cjelovite ljubavi. Pronalazi ga u svijetu u ljubavnom odnosu zaljubljenih i potom projicira svoje iskustvo u tu stvarnost. Tako svijet tumači iskustvo Kristove ljubavi i, zahvaljujući ovom tumačenju, pojam zaručništva primjenjuje se na Krista.

2.4. METAFORA – DOGAĐAJ ISTINE

Odnos koji se razvija između čovjeka i svijeta Jüngel prepoznaje kao mjesto otkrivanja bitka. Za razliku od Nietzschea, koji je istinu sveo na metaforu, Jüngel u prijelazu koji se događa od bitka do jezika posredstvom metafore – vidi događaj istine.³⁴ Jezik je zapravo moguć samo ukoliko riječi mogu ulaziti u odnos, a da se pritom ne odvajaju od svoga značenja³⁵. Pritom se istina ostvaruje stvarajući nove odnose i

³⁰ »...najljepša od svih veza jest ona koja od sebe i stvari koje povezuje čini jednu jedinu stvar na najvišem stupnju. To na najljepši način, po naravi, ostvaruje analogija.« (PLATON, *Timej* 31 ca, u: V. MELCHIORRE, *La via analogica*, Vita e pensiero, Milano, 2008., str. 77.)

³¹ Isto, str. 161.

³² »*Metaphorá* kao događaj istine« (E. JÜNGEL, *Verità metaforica. Riflessioni sulla rilevanza teologica della metafora come contributo all'ermeneutica di una teologia narrativa*, str. 158.)

³³ O tomu usporedi istraživanja B. Snella o simboličnom govoru kod Homera (B. SNELL, *La cultura greca e le origini del pensiero europeo*, Torino, 1963.; i na istom tragu: K. LÖWITH, *Il linguaggio nella sua funzione mediatrice tra uomo e mondo*, u: *Critica dell'esistenza storica*, Napoli, 1967.). Usp. E. JÜNGEL, *Verità metaforica. Riflessioni sulla rilevanza teologica della metafora come contributo all'ermeneutica di una teologia narrativa*, str. 152.

³⁴ Usp. isto, str. 160.-161.

³⁵ To je stajalište B. Alemanna, a razvija se na temelju odbijanja svođenja riječi na izolirane znakove ispunjene značenjem. Tim odbijanjem Alemann se suprotstavlja Nietzscheu i otvara put prepoznavanju metafore kao temeljne jezične činjenice. (Usp. isto, str. 157.)

nove metafore. Ona se naime ne može poistovjetiti sa samo jednim pojmom, nego je potrebna uvijek novoga izricanja³⁶. Taj razvoj čini mogućim otkrivanje istine od strane bitka³⁷. Primjenjujući ove spoznaje na zaručničku metaforu, primjećuje se svojevrsan ulazak Krista u jezik putem metafore. Zemaljsko značenje zaručnika ostalo bi ispravno, ali stvorilo bi novi, bez sumnje jedinstven odnos. Krist se, dakle, dopušta otkriti (kao zaručnik) i, ukoliko otkriven, ulazi u vezu s onim već otkrivenim (ljudski brak), suočava se s onim što još ima biti otkriveno (mistični subjekt) i slaže se s otkrićem³⁸ (mistični put ljubavi i sjedinjenja).

2.5. STUPANJ KRŠĆANSKE TEOLOGIJE – VRHUNAC

Sve do ovog trenutka postupak je nepotpun. Još uvijek nedostaje teološka razina, a tek je na njoj moguće prokušati konačnu adekvatnost zaručničke metafore.

Ulogu metafore u kršćanskoj teologiji moguće je s Jüngelom promotriti u dva koraka. Prvi se sastoji u mogućnosti metaforičkog govora o Bogu, a drugi promatra metaforu u kontekstu Božjega govora čovjeku.³⁹

2.5.1. *Mogućnost metafore o Bogu*

Govor kršćanske vjere o Bogu praćen je, prema Jüngelu, istovremenim bitnim razlikovanjem Boga od svijeta⁴⁰. Budući da su sve riječi na raspolaganju vjeri samo ljudske, metafora se pokazuje nužnom. Međutim u ovom slučaju nije moguće koristiti katakrezu jer jedna od sastavnica metafore (Bog) nepoznata je i nije moguće stvoriti hermeneutsku napetost koja bi omogućila komunikaciju između dvaju polova metafore. Njemački teolog predlaže rješenje za takvo stanje u pripovijedanju i bliskosti s Bogom⁴¹. Za svrhu stvaranja bliskosti samo pjesništvo sa simbolima i metaforama ne pokazuje se dostatnim. Potrebno je upravo pripovijedanje, priprava prostora za metafore. Metafora i pripovijedanje morali bi se međusobno prožeti. Kako bi se izbjeglo neučinkovito misaono kruženje između Božje bliskosti i drugačijosti, iziskuje se vjera da je Bog »onaj koji dolazi u jezik«⁴² i biva pripovijedan. Jüngelov značajni komunikološki i teološki zaključak navedenoga procesa jest

³⁶ »Trajno metaforička struktura jezika nosi u sebi mogućnost inovacije od koje žive i znanost i pjesništvo.« (Isto, str. 156.)

³⁷ Kao »prijelaz od bitka u jezik, događaj istine apsolutna je metafora.« (Isto, str. 161.)

³⁸ Usp. isto, str. 160.-161., gdje su u pozadini Heideggerove teze iz djela *Bitak i vrijeme i O bitku i istini*.

³⁹ Usp. isto, str. 164.

⁴⁰ Usp. isto, str. 164sl.

⁴¹ »Da bi se moglo govoriti metaforički, potrebno je *pripovijedati*, stvoriti poznanstvo.« (Isto, str. 168.)

⁴² Isto, str. 169.

da bliskost opstoji upravo kao povjerenje u Boga: »Metaforički govor o Bogu [...] traži čovjeka ondje gdje on može doći do slobode da se Bogu povjeri.«⁴³

Ako se metafora »Krist – zaručnik« želi promotriti u ovoj dinamici, najprije se mora istaknuti da je Krist u svojem božanstvu potpuno različit od svijeta. Ljudski jezik po sebi ne raspolaže sredstvima da ga opiše. Stoga je nužno pribjeći metaforičkoj tvrdnji. Međutim, ovdje se rađa poteškoća. Kako povezati smislove gramatičkoga subjekta i predikata i stvoriti tako hermeneusku napetost za koju bi se otkrilo da pripada Kristovu bitku, ako on ostaje samo drugačiji od našega svijeta? Nužna je neka sigurna i stabilna spoznaja. Nju može zajamčiti samo odluka da se vjeruje u događaj Isusa iz Nazareta. Vjera je sposobna zahvatiti spoznajnoga subjekta u odlučujućem koraku, učiniti ga svjedokom *proboja* (*Durchbruch*) istine u ograničenu spoznaju: Krist-Bog, vječna Riječ nebeskoga Oca, dolazi u svijet, dolazi u spoznaju, njegov život *također* je povijest i on se utjelovljuje *također* u jezik. Štoviše, on ne prestaje dolaziti, utjelovljavati se i nuditi se ljudskom jeziku. Tako, polazeći od ograničenog iskustva jezika, moguće je uspoređivati: Krist *jest* zaručnik. Izvan metafore, Krist nije zaručnik, ali posredstvom metafore razlika između Krista i zaručnika preobražava se u hermeneusku napetost koja ih sjedinjuje i razlikuje u isto vrijeme. Svijet zaručnika na novi način otkriva bitna Kristova obilježja. Kristu biva pridjeveno nešto od zaručnikova bitka, bez da zaručnik iz metafore više bude zaručnik s vlastitim bitkom. Stoga »jest« u metafori ne označava poistovjećivanje, nego izražava nešto od Kristova bitka i to upravo nešto bitno, precizirajući njegov način bivovanja.

Na ovom stupnju nameću se neka pitanja: nije li možda ovaj posljednji korak pomalo brzoplet, nismo li se previše kockali? Koji kriterij nam može jamčiti adekvatnost metafore? Pokušajmo to promotriti u nastavku.

2.5.2. Metafora u obraćanju Boga čovjeku

Promišljanja Eberharda Jüngela u ovoj točki upućuju na tzv. alokucijsku značajku Božjega govora, tj. na činjenicu da se Bog obraća i izravno. Bog je došao u svijet kao onaj koji se obraća čovjeku, a to obraćanje doseže svoj vrhunac u Pashalnom otajstvu. Posljedica je sljedeća: »bitak Boga koji dolazi u svijet mora biti izražen na temelju povijesti Boga koji je došao u svijet. Križ čini dio te povijesti, kao njezin odlučujući događaj«⁴⁴. Tako se Križ Isusa Krista kao odlučujući događaj božanskoga govora u svijetu objavljuje kao temelj, granica i posljednji kriterij oblikovanja Bogu

⁴³ Isto, str. 170.

⁴⁴ E. JÜNGEL, Verità metaforica. Riflessioni sulla rilevanza teologica della metafora come contributo all'ermeneutica di una teologia narrativa, str. 172.

odgovarajuće metafore. Na taj način metafora doseže slobodu, što ne isključuje potrebu da metafora ostane u prostoru oslobađanja⁴⁵.

Ovdje se pronalazi kriterij koji omogućuje prosuđivanje adekvatnosti metafore »Krist – zaručnik«. Kako ta metafora odgovara spomenutom kriteriju, kako »izdržava« pred križem? Čini se da pjesma *Pastirče sv. Ivana od Križa* može dobro usmjeriti odgovor. Prve četiri kitice te pjesme zapravo su tradicionalna pastirska pjesma koja opisuje pastira zaljubljen u pastiricu. Njegova ljubav ne nalazi odgovora i on se žali. Tek na kraju, u petoj kitici (jedinoj koju je dodao sv. Ivan od Križa), otkriva se o kakvom se pastiru radi:

»Y a cabo de un gran rato se ha encumbrado sobre un árbol, do abrió sus brazos bellos, y muerto se ha quedado asido dellos, <i>el pecho del amor muy lastimado.</i> « ⁴⁶¹	»I nakon dosta vremena uzdignu se na drvo, gdje raskrili svoje lijepe ruke, i na njima viseći mrtav ostade, <i>a grudi ljubavlju parane.</i> «
---	---

Hermenetski ključ, kojim sv. Ivan od Križa tumači Kristovu ljubav, jest križ. Ljudska zaljubljenost (između pastira i pastirice) u svjetovnoj pjesmi postaje simbolom božanske ljubavi koja se otkriva i nudi na Križu, na susretištu ljudske i božanske ljubavi, na vrhuncu bogoljudske ljubavi, u središtu svake metafore o Bogu – rečene ili prešućene.

Još jasnije križ se pojavljuje zajedno sa zaručničkom ljubavlju u dvadeset i osmoj kitici *Duhovnoga spjeva*:

»Debajo del manzano, alli conmigo fuiste desposada alli te di la mano, y fuiste reparada donde tu madre fuera violada« ⁴⁷	»Pod jabukom te vjenčah, Slatkim užetom sebi te pristavih Tu ruku ti pružih, Da se krivnja ispravi Gdje ti propast majka tvoja pripravi.« ⁴⁸
--	---

⁴⁵ »Identitet [govora o vjeri] jest riječ križa kao oslobađajuća riječ koja se ima očuvati jedino putem slobode. Tako se opravdava i činjenica da jezik vjere ne dopušta da mu realnost određuje ono što se čovjeku mora reći u pogledu na realnost.« (Isto, str. 173.-174.)

⁴⁶ SAN JUAN DE LA CRUZ, *Otras canciones a lo divino (del mismo autor) de Cristo y el alma*, u: SAN JUAN DE LA CRUZ, *Obras completas*, str. 62. Prijevod je moj.

⁴⁷ SAN JUAN DE LA CRUZ, *Cántico espiritual B (P)*, 23, str. 700.

⁴⁸ SV. IVAN OD KRIŽA, *Duhovni spjev*, 23, str. 15. (prijevod djelomično izmijenjen)

Pritom je *jabuka* »drvo Križa ... gdje je Sin Božji otkupio i time vjenčao sa sobom ljudsku narav i posljedično sa svakom dušom«⁴⁹.

Čini se, dakle, mogućim promatrati Križ i još uvijek uspoređivati Krista sa zaručnikom. Krist kao zaručnik ostaje zaljubljen u svoju zaručnicu, ali to ne isključuje dimenziju žrtve. Naprotiv, upravo dubina njegove ljubavi ne može ne uključiti oslobođenje, obnovu i uljepšanje svoje ljubljene po Križu.

2.5.3. Svijet doveden u krizu

Ostaje nam u ovim promišljanjima poduzeti posljednji korak s E. Jüngelom. Radi se o svijetu stavljen u krizu.

Križ predstavlja *obrat svijeta* ukoliko se objavljuje kao njegovo spasenje. Teološka metafora u suzvučju s Križem ne prodire u svijet samo ukoliko donosi drugačiji smisao, nego ukoliko objavljuje stvarnomu svijetu *mogućnost njegova ne-bitka*, odakle se rađa obećanje novoga bitka⁵⁰. Jünger pojašnjava kako tu krizu svijeta Bog nadilazi u otajstvu spasenja u kojemu se objavljuje kao »otajstvo svijeta«⁵¹. Dakle, u svakom se slučaju mora govoriti o otajstvu.

Kada se kaže »Krist je zaručnik« u svjetlu Križa, u svijet ulazi nemir. Ako je Krist zaručnik, tko je onda ljudski zaručnik? Postoji li on još uopće? Doista, Krist nije realni zaručnik, jer se ne temelji u realnom svijetu. On je zaručnik pod vidom realnoga. On dolazi stavlajući ljudsku ljubav i brak u krizu jer se objavljuje kao njihov temelj i spas. Kriza se sastoji u sljedećem: ljudska ljubav i brak mogli bi ne biti, ali je također moguć njihov novi bitak. I to stoga što je njihov ne-bitak nadiden u Bogu. Tako u metafori »Krist – zaručnik« Krist preuzima i spašava dinamiku *erosa, filije* i *agape*, shvaćene u kontekstu ljudskoga braka, ali ju nikad ne zaboravlja. Tako se Krist utjelovljuje u realnosti i u ljudskom svijetu, pri čemu se zbiva uzimanje od svijeta i darivanje svijetu i pri čemu Krist u sretnoj razmjeni sa svijetom postaje razumljen i prisutan u njegovu središtu. Zahvaljujući uspješnosti ove metaforičke igre od koje se okorišćuju obje strane, metafora može postati *nepovratnom*. Čini se da kazati »Krist je zaručnik«, bilo u odnosu na cijelo čovječanstvo, bilo u odnosu

⁴⁹ SAN JUAN DE LA CRUZ, *Cántico espiritual* B, 23, 3, str. 840.; SV. IVAN OD KRIŽA, *Duhovni spjev*, Symposium, Split, 1997., str. 153. Na ovom mjestu korisno je navesti mistično iskustvo sv. Terizije od Isusa (Avilske) u trenutku *duhovne ženidbe*. Na tom vrhuncu njezina mističnog puta Krist, umjesto prstena (kao u slučaju sv. Katarine Sijenske), pruža joj čavao kao simbol braka. Taj događaj svjedoči o skladu između metafore »Krist je zaručnik« s događajem križa (usp. SANTA TERESA DE JESÚS, *Cuentas de conciencia* 25a, u: ID, *Obras completas*, prir. AA. VV., Madrid, 2000., str. 996.

⁵⁰ Usp. E. JÜNGEL, *Verità metaforica. Riflessioni sulla rilevanza teologica della metafora come contributo all'ermeneutica di una teologia narrativa*, str. 172.-175.

⁵¹ Isto, str. 174.

na Crkvu ili svaku ljudsku osobu, predstavlja upravo sretnu mrežu značenja koja nema ni mogućnost ni potrebu povrata.

3. Ekstravagantnost metafore »Krist – zaručnik«

Ustanovivši adekvatnost metafore »Krist je zaručnik« završnica ovih promišljanja oslonit će se na studije P. Ricoeura⁵² u pokušaju da promotri stupanj novosti koji sa sobom donosi zaručnička metafora, kao i mogućnosti njezina ostvarenja.

Poznato je da ona izlazi izvan uobičajenoga i donosi nešto ekstravagantnoga i bizarnoga. Nije po sebi jasno da se Krist naziva zaručnikom, a još manje da duša može biti zaručena.

Ako se s jedne strane pribjegne teoriji metafore, otkriva se da stvaranje literarne apsurdnosti sačinjava prvi korak strategije metaforičke tvrdnje⁵³. Drugi bi korak bio preobrazba apsurdnosti u novo značenje putem »savijanja« (*twist*) koje se izvršava na riječi. Stvara se nešto slično kao *category mistake*⁵⁴, tj. semantički nesporazum, kalkilirana pogreška. U toj »pogrešci« nazire se i u isto vrijeme stvara sličnost putem ekstravagantnosti. U realnosti prvoga stupnja gubi se orijentacija, ali se istina razotkriva na drugom stupnju, na stupnju svijeta života (*Lebenswelt*) ili *Bitka-u-svijetu*. Ekstravagantnost tvrdnje »Krist je zaručnik« predstavljala bi istovremeno i otvaranje i zatvaranje: otvaranje, ukoliko poziva na traženje istine onkraj intrige koju donosi, a zatvaranje ukoliko je navedenoj tvrdnji potrebno niz drugih tvrdnji-metafora da bi se ona mogla identificirati, razumjeti i primijeniti.

S druge strane, čini se da metaforička ekstravagantnost u mašti pobuđuje mnogo snažniji učinak od učinka »uobičajene« metafore. Čovjek ovdje biva zahvaćen u mnogostrukim dimenzijama, u kojima se otvaraju raznoliki putovi pristupa Bogu i susreta s njim, pri čemu se događa šire i dublje razumijevanje Božjega otajstva. Kada se Boga razumije uključivo i kao zaručnika ljudske duše, mogućnosti kreativnoga jedinstva s njim postaju bogatije.

⁵² Osnova za temu o ekstravagantnosti i ostvarenju metafore članci su P. Ricoeura: *Ermeneutica filosofica ed ermeneutica religiosa*, str. 41.-72.; *Posizione e funzione della metafora nel linguaggio biblico*, u: P. RICOEUR, E. JÜNGEL, *Dire Dio. Per un'ermeneutica del linguaggio religioso*, str. 73.-107. Nakon početnoga predstavljanja Ricoeurovih teza, one se dovode u izravnu vezu s metaforom »Krist – zaručnik«, istim metodološkim usmjerenjem kojim je to učinjeno s Jügelovim tezama: od teorije metafore prema »praksi metafore«. Jezgovitost prenošenja Ricoeurovih promišljanja uvjetuje izostanak češćeg izravnoga navođenja, što čitatelju ne treba biti zaprjekom da se sam uputi k Ricoeurovu tekstu.

⁵³ Za ovaj dio usporedi naveden Ricoeurov članak: *Posizione e funzione della metafora nel linguaggio biblico*.

⁵⁴ U tom tehničkom pojmu Ricoeur se poziva na G. Rylea (usp. isto, str. 78.-79.).

Novost i ekstravagantnost metafore »Krist – zaručnik« ne uništava stvarnost naravnoga zaručništva. Mreža simbola koju zaručništvo sa sobom donosi pretpostavlja se i biva ušćuvana. Ono što se događa jest oslobađanje dinamike preobrazbe koja u jednostavnom simboličnom poistovjećivanju ostaje zatvorena. Novost metafore »Krist – zaručnik« otvara nove prostore između realnosti i jezika, mijenja perspektivu odnosa između zaručnice i zaručnika, između Boga i zaručnika, između Boga i čovjeka. Događa se oslobađanje inventivne čovjekove slobode, otvaraju se novi svjetovi odnosa i na scenu stupa obilni splet emocija.⁵⁵

4. Ostvarenje metafore »Krist – zaručnik«

Ekstravagantnost metafore nije moguće prevesti. Moguće je, međutim, primijeniti tu ekstravagantnost. Tako ovaj rad ide prema svojem svršetku promatrajući mogućnosti primjene, odnosno konkretnoga ostvarenja zaručničke metafore.⁵⁶

Ostvarenje metafore već je naznačeno u posljednjim redcima prethodnoga odlomka. Mjesto gdje ono započinje ponajprije je mašta. Najprije se mora dogoditi preobrazba mašte, a tek potom nastupaju promjene u volji⁵⁷. Pred metaforom subjekt si stvara novo samorazumijevanje koje uključuje i samokritiku. Predrasude moraju biti poništene i postaje moguć razvoj svijeta teksta⁵⁸ i svijeta metafore. U našem slučaju svijet teksta bio bi čitavo metaforičko polje koje sa sobom donosi sanhuanistička slika Krista kao zaručnika. Taj svijet oblikuje i preoblikuje svijet čitatelja.

⁵⁵ Posljednji redci nadahnuti su neobjavljenim predavanjima Elmara Salmanna o temi: »Metafora del pensare« na Papinskom sveučilištu sv. Anzelmo u Rimu 2006. godine.

⁵⁶ Za ovaj dio usporedi naveden Ricoeurov članak: *Ermeneutica filosofica ed ermeneutica religiosa*.

⁵⁷ Mašta ostvaruje potreban odmak koji se nadovezuje na odmak koji »stvar« teksta otvara u samom središtu stvarnosti, poetika postojanja odgovara poetici govora«. (P. RICOEUR, *Ermeneutica filosofica ed ermeneutica religiosa*, str. 72.)

⁵⁸ »Svijet teksta« kod Ricoeura označava tekst kao projekciju svijeta. Za razliku od živoga govora, koji opisuje svijet pomoću stvarnosti ili reference koje su zajedničke govorniku i slušateljima, za Ricoeura pristup pisanom tekstu ne omogućuje takvu familijarnost koja bi omogućivala traženje druge osobe i njezinih psiholoških nakana. S druge strane razumijevanje teksta ne može se sveći na utvrđivanje jezičnih struktura. Stoga »tumačiti znači objasniti vrstu bitka-u-svijetu koji se otkriva pred tekstom« (P. L. RICE, D. EZZY, *Qualitative research methods: A health focus*, Oxford University Press, South Melbourne, Australia, 1999., str. 140., prema: T. HEATHER, *Ricoeur's Theory of Interpretation: An Instrument for Data Interpretation in Hermeneutic Phenomenology*, u: *Internation journal of qualitative methods* 8(2009.)4, str. 8.). »Ovdje se Ricoeurova teorija spaja s Heideggerovom (1967.), koji ukazuje na to da razumijevanje nije razumijevanje drugih, već namjesto toga postaje strukturom bitka-u-svijetu. To je usko povezano s Heideggerovim hermeneutskim krugom u kojemu tumačev unutarnji svijet susreće jedinstveni svijet svakoga teksta kako bi stvorio novu sliku razumijevanja mogućega svijeta u svijesti tumača.« (T. HEATHER, *Ricoeur's Theory of Interpretation: An Instrument for Data Interpretation in Hermeneutic Phenomenology*, str. 8.)

Razumljivo, podrazumijevajući prihvaćanje toga svijeta i dopuštanje tomu svijetu da postoji, podrazumijevajući također snagu prepuštanja novim mogućnostima. U tom procesu na *egu* subjekta događaju se imaginacijske mijene, slično oslobađanju novih mogućnosti u igri (koje su inače zarobljene duhom ozbiljnosti), otvaraju se sposobnosti preobrazbe koje čisto moralna vizija ne dopušta zapaziti⁵⁹.

Na poruku sadržanu u pjesmi odgovara mašta, na poetiku govora odgovara poetika postojanja, ograničeno polje samorazumijevanja i razumijevanja Boga biva obogaćeno novom mrežom značenja. Svježina zaručničke metafore uzdiže se iznad suhih i okoštalih modela odnosa s Bogom. Zaručnička metafora – kako kod sv. Ivana od Križa, tako kod mnogih drugih mistika – pokazuje se sposobnom preobraziti osjete i posljedično sve što se dodiruje, vidi, čuje. Priroda postaje vrtom zasađenim rukom Ljubljenoga, traženje Boga postaje strašću zaljubljenika/ice, teške rane i patnje postaju bolima čežnje za Zaručnikom⁶⁰. Posljedice su iznenađujuće u čitavoj stvarnosti. Odražavaju se u stilu molitve, međuljudske komunikacije, u razumijevanju mračnih i tragičnih trenutaka vlastitoga postojanja.

Čini se da metafora »Krist – zaručnik« može ponuditi hermeneutski i egzistencijalni ključ tumačenja Krista te je kadra obuhvatiti, preobraziti i obnoviti put onoga koji se usuđuje ući u ovu pustolovinu i dopušta da ga zahvati izazov koji metafora sa sobom donosi.

Zaključak

Put koji je prijedan bio je put primjene nekih kategorija teorije metafore na sanhuanističku metaforu »Krist – zaručnik«.

Na početku, polazeći od načina kako je biblijska metafora »Krist – zaručnik« preuzeta kod sv. Ivana od Križa, otkrivena je širina njezina značenja (čitavo stvaranje, Crkva, duša) i njezina simbolično-metaforička napetost (ljudska ljubav – božansko sjedinjenje).

U nastavku pokušali smo čitati Jüngela pod vidom zaručničke metafore. Najprije se vidjelo kako istina biva tražena u širem smislu od onoga što donosi ograničeno »po-

⁵⁹ Usp. P. RICOEUR, *Ermeneutica filosofica ed ermeneutica religiosa*, str. 72.

⁶⁰ Znakovito je da u djelima »Cántico espiritual« (»Duhovni spjev«) i »Llama de amor vivo« (»Plam žive ljubavi«) postupak čišćenja duše biva predstavljen metaforom *ljubavne rane*, za razliku od djela »Noche oscura« (»Tamna noć«) i »Subida del Monte Carmelo« (»Uspon Gore Karmel«) gdje je isti postupak predstavljen metaforom *noći*. (usp. D. M. VARGAŠEVIĆ, *L'amore teandrico fra teologia mistica e fenomenologia. Rivelazione di Dio e inveramento dell'uomo nella crisi secondo S. Giovanni della Croce e Jean-Luc Marion*, Thesis ad doctoratum in philosophia, Pontificium athenaeum S. Anselmi de Urbe, Rim, 2010., str. 94.-99.).

dudaranje« (istine i stvari) iz Aristotelove definicije. Činilo se da ni Nietzscheov skepticizam ne može spriječiti pojavu Božjega otajstva, i to upravo ondje gdje je njemački filozof vidio jedino subjektivnost.

S Aristotelom se predstavljanje Isusa kao zaručnika očitovao kao sretna metafora koja stvara lijepe veze između ljudske ljubavi i otajstva Božje ljubavi. Ulazeći u metaforički jezik božansko se otajstvo razotkriva i događa se obistinjenje, ostvarenje istine.

Na razini kršćanske teologije uvidjela se potreba najprije pripovijedati o božanskoj stvarnosti kako bi se mogle stvarati metafore. Potom, nužno pretpostavljajući vjeru u Božji događaj dolaska u našu povijest, putem metafore stvara se hermeneutska napetost koja u isto vrijeme otkriva i skriva Kristov bitak.

Odlučujući dokaz za zaručničku metaforu bio je suglasnost s križem Kristovim. Ljubav »Krista – zaručnika« ne isključuje žrtvu i oslobođenje koji su prisutni u križu.

Premda sa sviješću da govor o Isusu kao zaručniku dovodi u krizu ljudski brak, otkrilo se da ova kriza biva nadiđena upravo u činu u kojem Krist preuzima čitavu dinamiku ljudske ljubavi, otkupljuje ju i objavljuje se kao njezino najdublje otajstvo.

U posljednjem dijelu, polazeći od Ricoeurovih promišljanja vidjelo se da ekstravagancija zaručničke metafore na prvom stupnju stvarnosti otkriva iznenađujući obzor kreativnoga odnosa i zajedništva s Bogom i među ljudima na drugom stupnju. Konačno, otkrivene su preobražajne sposobnosti zaručničke metafore koja ima potencijal dati novu boju obzorjima svijeta, vlastitoga bitka i iskustva susreta s Bogočovjekom.

Metafora »Krist – zaručnik« u misli sv. Ivana od Križa predstavlja se u preobilnoj dramatici slika i simbola, za što bi očito bila potrebna mnogo slojevitija raščlamba. Ovim skromnim pokušajem nadam se da je omogućen barem mali uvid u velike mogućnosti kojima jedna sretna metafora može pridonijeti misli i egzistenciji.

THE METAPHOR »CHRIST – THE BRIDEGROOM« IN THE LIGHT OF THE REFLECTIONS ON THE HERMENEUTICS OF RELIGIOUS LANGUAGE OF E. JÜNGEL AND P. RICOEUR

Dražen Marija Vargašević*

Summary

The article connects the sanhuanistic metaphor »Christ – the bridegroom« with the hermeneutical theory of religious language of Eberhard Jüngel and Paul Ricoeur. With its rich expressiveness the nuptial metaphor transmits the intensity of mystical itinerary and presents itself as a challenge to theological perception. Its conduction through several stages of metaphor's understanding in one hand is revealed as a test of the credibility of the metaphor, and in other hand as a challenge to linguistic theories to new achievements. In concise overview is revealed how the nuptial metaphor relates to defined truth, to Nietzsche's reduction of metaphor to the level of impulse and to the Aristotelian idea of the necessity and efficacy of metaphor. In addition the article tries to answer the question whether the metaphor could be a part of the event of truth. Ascending the level of Christian theology the present reflections examine the possibility of metaphorical understanding of God. By making connection between the human reality of falling in love, betrothal and marriage on the one hand and the revelation of God on the other hand, it was imposed the problem of the crisis that the world falls into and the extravagance that all previously described venture conceals. The presentation of the possibility of thought-existential realisation of the metaphoric potential is the final step of these reflections that are hoping to encourage the creation of new meeting places between mystical experience, language expression, theological reflection and practical spirituality.

Keywords: »Christ the Bridegroom«, metaphor, truth, adequacy, extravagance, realisation.

* Dr. sc. Dražen Marija Vargašević, Catholic University of Croatia, Ilica 242, 10000 Zagreb, Croatia, bdrazenMarija@unicath.hr